

A HELY ÉS A RÉTEGEK VISZONÁYNAK ÉRTELMEZÉSE

THE INTERPRETATION OF RELATIONSHIP BETWEEN SPACE AND STRATA

MEDGYESI Gréta

Konzulensek: KOVÁCS Péter DLA, KÁNTOR Anita

IV. évf. építészmérnök BSc hallgató
Debreceni Egyetem Műszaki Kar Építészmérnöki Tanszék
4028 Debrecen, Ótemető u. 2-4.
medgyesigreta@gmail.com

Kivonat: *A tanulmány tárgyát a badacsonytomaji Bogyay-Malatinszky kúria képezi. Az épület felújítása és a település új kulturális központjának kialakítása egyaránt aktuálissá vált, és érthető módon merült fel e kettő összehangolása. A elkészítendő koncepció felépítéséhez példaként elemzésre kerül három építész, akik rátaláltak a hely és az idő rétegeire, és később sem hagyták őket figyelmen kívül. Ők pedig Carlo Scarpa, Heinz Tesar és Karljosef Schattner. Mindhárman kiemelték az adott feladatra jellemző helyi és időbeli rétegeket, és ezekkel tudatosan foglalkozva hoztak létre új réteget a saját módszereiknek megfelelő módon. Életműyüknek néhány kiemelt részét vizsgálva és az ennek alapot adó elméleteiket elemezve foglalja össze a dolgozat azokat a momentumokat, amelyekkel a műemléki épületekben a ma hozzáadott új rétegek nem hatnak diszsonánsnak, sőt azzal összhangban is létjogosultsággal bírnak. Végül bemutatásra kerül egy lehetséges koncepcióban a kúria borászati múzeummá alakítása és a környező közösségi tér megoldása; figyelembe véve a hely korábban ismert rétegeit, és példát véve az elemzett építészek gondolkodásmódjából.*

Kulcsszavak: *hely, rétegek, Carlo Scarpa, Heinz Tesar, Karljosef Schattner, Badacsonytomaj*

Abstract: *The object of this study is the Bogyay-Malatinszky mansion in Badacsonytomaj. Both the reconstruction of the building and the establishment of a new cultural centre for the local community have become a current issue, therefore, the idea of bringing these objectives together under the same roof became a logical step to take. Three architects will be analyzed in the future project. Carlo Scarpa, Heinz Tesar and Karljosef Schattner outlined the different layers of time and space, which they took into account during the course of their later work as well. All three of them emphasized the spatial and temporal layers that characterized the given task and then, putting their own methods to use, consciously created a new layer. By examining certain aspects of the works of these architects along with the underlying principles, the study summarizes the elements with the aid of which the newly added layers do not seem dissonant on historic buildings; on the contrary, they establish harmony. Finally, the study will present a possible way of transforming the mansion into a winery museum along with the surrounding community area, taking into account the above mentioned strata of the location and also the mentality of the previously analyzed architects.*

Keywords: *space, strata, Carlo Scarpa, Heinz Tesar, Karljosef Schattner, Badacsonytomaj*

1. BEVEZETÉS

Alapfeltevés: *A meglévő örökség jellegű épület elemzése és rétegviszonyainak feltárása mellett létrehozható egy új építészeti érték, mely a régít felhasználva, és azt továbbgondolva is képes egységes képet mutatni.*

Dolgozatom témájának választásakor személyes élmény befolyásolt. 2007-ben jártam először Badacsonyon egy csoporttal. A hegyre felvezető úton láttuk meg a nagyon réginek tűnő, omladozó méltóságteljes kúriát. Két évvel később jártam újra a hegyen. Központi helyzete ellenére a ház ugyanolyan rosszul nézett ki, mint előző ott jártamkor.

Amint azt utólag megtudtam, a Malatinszky-kúriával találkoztam. A Badacsony hegyre vezető Szegedy Róza utcában áll. Elég magasan ahhoz, hogy rálásson az alatta lévő tájra, de még kellő közelségben a belvároshoz. A környezete javarészt kihasználatlan terület, elszórtan kisebb épületekkel tarkítva. Elgondolkoztattott, hogy egy ilyen jó fekvésű, szép kilátással rendelkező rendkívül értékes

épület mivé válhatna? Ráadásul mennyi hasonló adottságú lehet még szerte az országban? Létezik-e valamilyen tudatos bánásmód az ilyen helyzetekre építész körökben? Dolgozatom ezekre a kérdésekre próbál meg válaszolni. Valamint megpróbálok az elemzett példák fényében egy lehetséges megoldást adni a továbblépésre a kúria esetében, tanulmányozva három választott építész: Carlo Scarpa, Heinz Tesar és Karljosef Schattner munkásságának ide vonatkozó részét. Mindhárman eltérő módon közelítettek a meglévő történeti épületállományhoz, ennek ellenére számos kapcsolat fedezhető fel közöttük.

2. A BADACSONY ÉS BADACSONYTOMAJ RÖVID TÖRTÉNETE

Hogy tágabb vonatkozásban is megérthessük a kúria helyzetét, szükséges áttekinteni a település és a helyi kultúra történelmét, gyökereit. Csak így érzékelhetjük azt az egyedi hangulatot, ami e hely sajátja.

A régészeknek köszönhetően tudjuk, hogy már a bronzkorban lakott volt a hegy oldala. Igen értékesnek mondott leletek bizonyítják mindezt, melyek főként használati tárgyak. Tovább haladva a történelemben, következő lakókként a keltákat ismerjük, akik Kr.e. 380 körül jelentek meg a környéken. Jelenlétüket egy ebből az időből származó temető tanúsítja. Az események azonban csak a rómaiak betelepülésével kezdődtek meg igazán. Ők alapozták meg a szőlőtermelést, és fontos útvonaluk is ezen a vidéken vezetett keresztül. Ennek emlékét még mindig őrzi a mai utcahálózat. A parton végighúzódó 71-es főúttal közel párhuzamosan a hegyen fut a Római út, melynek neve különösebb magyarázatot nem igényel. Újabb változást a honfoglaló magyarok betelepülése hozott.

A továbbiakban Badacsonytomajjal foglalkozok. A település első említése 1317-ből származik, amikor egy oklevélben Tomaj néven szerepel. Az ezt követő századokban többféle elnevezéssel illették, míg 1668-ban nem használták először a Badacsony előtagot. A települést az idők során több család is birtokolta. Többek között a Ládi nemzetség, a Tomaji család, a Rátóti Gyulaffy család és az Esterházyak. Az ezt követő török uralom után csak az 1700-as években indult újra a fejlődések.

A gazdasági élet középpontjában ekkor már a szőlőtermesztés állt. A XVIII. századig azonban még nagyrészt nem folyt mintaszerű szőlőművelés a hegyen. Csak a század fordulóján vált közkedveltté nemes birtokosaink által a környék, díszes présházakat építettek, nevezetessé váltak a badacsonyi szüretetek. De ekkor még – mivel a szőlőművelés tudománya nem alakult ki – az ültetvények nem hasonlítottak mai kinézetükre. A badacsonyi szőlők nagy nemesítője, Bogyay Lajos hozatta rendbe a talajt először saját földjein, példát mutatva ezzel a többi gazdának is. Tokajból és külföldről hozatott kiváló fajtákat, így végül 1870-ben már 592 fajból álló gyűjteménnyel rendelkezett. A badacsonyi szőlőt rendkívüli módon sikerült megmenteni az 1880-as években a Balaton-melléki szőlőkön is végigpusztító filoxerától, s így a borkultúra fejlődése töretlen maradhatott.¹ S mindennek a tevékenységnek állt a középpontjában a Malatinszky-kúria, vagy ahogy Koppány Tibor *A Balaton környékének műemlékei* című könyvében említi, a Bogyay-Malatinszky-kúria.

Országos ismertségre a környék többek között Kisfaludy Sándor költészetének, a balatoni hajózás megindulásának (1846. szeptember 21.-én bocsátották vízre az első gőzhajót, a Kisfaludyt.²), és a Balaton-parti vasúthálózat kiépítésének köszönhetően tett szert. Mindezekből kifolyólag a XX. század fordulóján beinduló fürdőélet alapozta meg a ma is jellemző turizmusra épülő gazdaságot. Az ezt követő évtizedek nemcsak Badacsony számára voltak viharosak. A világháborús veszteségek (mind személyi, mind az épített örökségé), majd az új társadalmi rendszer szabályai itt is érzékeltették hatásukat. Az ötvenes évek második felétől indultak meg a nagyobb léptékű építkezések. Kiepült a csatornahálózat, benzinkutat, új strandokat, camping-et, könyvtárat, művelődési házat kapott Badacsonytomaj. Meg kell még említenem egy olyan momentumot, mely nagy szerepet játszott Badacsony történetében. Ez pedig a Badacsonyi Bazaltbánya Részvénytársaság megnyitása 1903-ban. Természetesen nem szemlélhetjük ez utóbbit egy oldalról. Egyrészt munkát adott a helyieknek, fellendítette a környék hírnevét. Ennek köszönhetően a település gyors fejlődésnek indult, s lélekszáma alapján megközelítette Tapolcát. Másrészt meg kell látnunk természeti örökségünk

¹ Vajkai Aurél: *Badacsony és környéke*. Panoráma Kiadó, Budapest, 1965.

² www.balatonihajozas.hu (2010.11. 03)

rohamos pusztulását is. A bánya bezárásáért aktivisták egész sora küzdött, míg 1964-ben el nem érték céljukat.

Manapság az átlagos turisták mint egy igen kellemes hangulatú Balaton-menti városba érkeznek Badacsonyra. Főidényben az egész település a turizmus kiszolgálására koncentrálódik, és a népszerűségét tanúsítja a tömeg, ami ilyenkor elárasztja a köztereket és a szállásokat. Egy átlagos nyári napon több százan indulnak útra a hegy felé, hogy odafent kiránduljanak. Néhány 100 m megtétele elég ahhoz, hogy a zsongó part menti városból egy tágasabb, nyugodtabb légkörű környék következzen. Innen már látni a tavat, a szőlőket a hegyoldalon, és az épületek is ritkábban szegélyezik az utat. A felfelé vezető út igen hosszú és meredek, és a számos helyi borászat pultja övezi. A különböző feliratok két nyelven is szerepelnek, hiszen közel annyian látogatnak már ide más országokból, mint amennyi a magyar vendég. S ezzel be is igazolódott, amit Randolder püspök az 1860-as években megjósolt: „*egykor az idegen nemzetek utazói ezren és százezren fognak ide eljönni, ...*”³ Külföldi utazók közkedvelt célpontjaként nem mindegy, hogy Badacsony, de ugyanígy a teljes Balaton-part milyen képet mutat hazánkról. Ennek az arculatnak az építészeti és urbanisztikai felelősségteljes tervezés a feltétele.

3. A MALATINSZKY-KÚRIA BEMUTATÁSA

A kúria műemléki besorolású 1960 óta, keletkezéséről azonban nincsen pontos ismert adat, de egy forrás 1780 körülre datálja.⁴ Három nemesi családdal is összefüggésbe hozható, annak ellenére, hogy a helyi szóbeszéd csak Malatinszky-háznak emlegeti. E családon kívül a Bogyay és a Mihálovics család érintett. Bogyay Lajos 1826-ban vásárolt területet a Szegedy Róza ház alatt, és kezdte meg szőlőnemesítói tevékenységét.⁵ Majd 1858-tól Mihálovics Paulina tulajdonában állt az épület, akinek kiterjedtebb birtokai voltak még a Badacsony környékén, s akit a kataszteri iratok helybeliként említenek. Az épület első hiteles forrása az 1858-as kataszteri térkép. Ezt követően az 1925-ös felmérésen látható. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal tervtárában több felmérési és átépítési terv is található. Felmérési terv készült 1975-ben a Vasiterv által, 1984-ben a Győr-Sopron Megyei Tanácsai Tervező Vállalat által, és a legrészletesebbet pedig 1989-ben készítette el Somorjay Selysette, László Csaba, Juan Cabello és Feld István. A történeti kutatást Dr. Sisa József végezte.

A kúria K-Ny irányú hossz tengelyű téglalap alaprajzú kétszintes épület. Mindkét szintet a déli oldalon 8-8 félkör- illetve szegmensív tagolja, s ezek az ívek megjelennek a keleti és a nyugati oldalon is. Az ívek közül a földszinten három nyitott, egy teljesen befalazott, négy pedig ablak behelyezésével lett szűkítve. Az emeleten mindegyikben osztott egyrétegű nyílászárót helyeztek el, melyből mára alig maradt fenn épen néhány. A rövidebb homlokzatokon eredetileg két szinten 3-3 árkádív volt. Ezeknek a nagy része ma befalazott, illetve ugyancsak ablakkal szűkített.

5. A TÖRTÉNETI JELLEG FELHASZNÁLÁSA

A továbbiakban szeretnék rávilágítani a külföldön már elfogadott és alkalmazott azon módszerekre és elméletekre, melyekkel a gyakorló építészek a hasonló feladatokhoz fognak. Ehhez három elveikben egymáshoz közel álló építészeti emeleket ki, és tőlük mutatnak be megoldásokat. Mindhárom korszerű eszközökkel nyúltak a műemlék épületekhez, s tették ezt az épületben rejlő értékekre érzékenyen reagálva. Ők pedig az észak-olasz Carlo Scarpa (1906-1978), az osztrák Heinz Tesar (1939-) és a német Karljosef Schattner (1924-). Mind tudatosan foglalkoztak a múlt jelenlétével a „hely”-ben, és mégis eltérő módon szemlélték azt.

³ Vajkai Aurél: *Badacsony és környéke*. Panoráma Kiadó, Budapest, 1965. 11. o.

⁴ www.muemlekem.hu (2010. 09.14.)

⁵ Kalmár László: *Badacsonytomaj rövid története*. Badacsonytomaj, 1993.

5.1. Carlo Scarpa

Szerinte az épített örökséggel való foglalkozás mindig is része volt az építészeti feladatnak. Az új gesztus minden esetben kapcsolatban van környezetével, hol kisebb, hol nagyobb mértékben. Ennek a kontaktusnak a mérlegelése, és értékelése minden építésznél egyedi módon, stílusára jellemzően jelenik meg. Scarpa rétegekben gondolkodik. Terveiben úgy az urbánus környezet, mint a feladattal közvetlen kapcsolatban álló épületek részleteit vizsgálja a nagyobb egységek felé haladva, és így tárja fel a háttérben meghúzódó kapcsolatokat és összeköttetéseket.

Épületei nem választhatóak el a helytől, ahol állnak. Formai megjelenésük, anyaghasználatuk, felületkezelésük, motívumviláguk és még ezer szál köti őket gyökereikhez, ami az észak-olasz milió. Ez a kötődés jelenik meg például a tektonikai elemek elválasztásában, ami a padlók kialakításában mutatkozik meg legszembetűnőbben. Velencében a Fondazione Querini Stampalia-ba a város identitását adó vizet oly módon vezette be a belső terekbe, hogy a falak mentén kialakított szegéllyel ellátott vályúba terelte azt. A belső tér mikroklímáját a benne folyamatosan mozgásban lévő víz hangjával és párolgásával tette egyedivé. (1. Kép) De ez a viselkedés szemléletének egy másik oldalát is megvilágítja. A függőleges és vízszintes felületek elválasztása utal arra az analitikus módszerre, mellyel az egyes tektonikai elemeket finoman elválasztva helyezi egymás mellé. „... szerkezeti részletképzésére az elhúzás, a megmutatás, a szünet által való kihangsúlyozás és a kettőzés a legjellemzőbb kifejezések.”⁶ Tágas eszköztárral rendelkezik tehát a korábban feltárt síkok – rétegek – megmutatására. Hasonlóképpen idézi fel az olasz hangulatot a napfényhez való kötődése. Meggyőződése, hogy a természetes fénynél nem öltözteti jobban a teret egyetlen más fényforrás sem. Ezért igyekszik azt mindig úgy vezetni be a belsőbe, hogy az nem csak pusztán létevel, de a belépés módjával is gondolatot közvetítsen. (2. Kép)

1. Kép: Fondazione Querini Stampalia,
Falszegély kialakítása víz-sávval
[Fotó: Sregio Los: Scarpa, Taschen Kiadó]

2. Kép: Gipsoteca Canoviana, Possagno;
Ablak belülről
[Foto: Franco Fonatti]

A felületek kidolgozásánál (azon túl, hogy a felületképzésre is nagy hangsúlyt fektetett) tudatosan alkalmazta a síkváltások, nütök és az ezek váltakozásából adódó ritmusok lehetőségét. Az olyan legapróbb részletben is, mint a kőburkolat elemeinek csatlakozása megjelenik nála a megfontolt, arányos szerkesztés.

Mindezek a momentumok részletek ugyan, de egy egységes nagyobb elvet tükröznek, annak megjelenési formái. S ettől az átfogó egésztől lesznek épületei harmonikusak, és példaértékűek nemcsak általános esetben, de a Malatinszky-kúriával kapcsolatban is.

⁶ Varga Titanilla: *Gondolatok a tektonika fogalmáról Carlo Scarpa kapcsán*. In: *Architectura Hungariae*, II. évf.

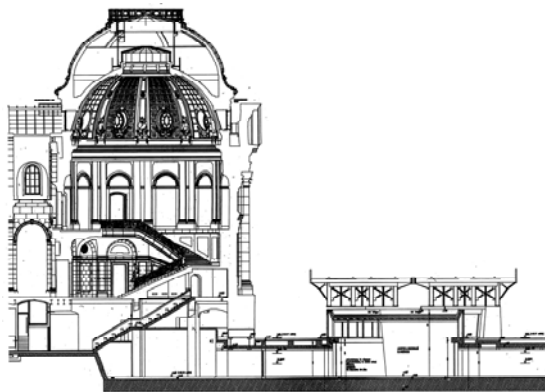
5.2. Heinz Tesar

Scarpa-hoz hasonlóan Tesar is erősen kötődik a környezethez. S rá még talán öntudatosabban is jellemző a rétegekben való gondolkodás. Olyannyira igaz ez, hogy egész életfilozófiáját átható, tervezési folyamatának egészét meghatározó elvrendszerről van szó.

A szó alapos kibontásának átgondolásával érthető meg igazán Tesar viszonya nemcsak magához a tér-idő dualitáshoz, hanem az ebben alkotó építész tevékenységéhez és a feladathoz is. *“... nekünk a folyamat egy újabb rétegét is hozzá kell tennünk...”*⁷. Ebben az értelemben az építész nem saját szubjektivitásában tevékenykedik minden környezeti hatástól mentes terepen, hanem a helyet folyamatosan mérlegelve és értelmezve továbbépíti azt. Ez egyáltalán nem jelent kevesebb vagy könnyebb feladatot, mint egy teljesen új épület emelése egy letisztított terepen. Sőt, felelősségteljeségében komplexebb, mely érzékeny embert kíván. Megjegyzendő, hogy már csak azért sem lehet a meglévő rétegekről nem tudomást venni, mivel azok mindenhol jelen vannak.

Mindennek megfelelően alkotta meg Tesar a korábbi filozófiai elméletek után a saját értelmezését a helyre, mely földrajzi, lerakódási, anyagi, időbeni, gondolkodási, érzékelési, történelmi, várostörténeti rétegek összessége. Összetettségéből adódóan ezeknek a feltárása időt és odafigyelést igényel. Éppen ezért vallja, hogy *“keresztülmenni a városon, a városban rajzolni, helyben rajzolni, ezek a legfontosabb dolgok, amiket meg kell tenni, mielőtt épít az ember”*.

Számtalan kiemelhető momentum közül, most két épületét említem meg, melyek vonatkozathatóak Badacsonyra is. A berlini Museuminsel világháborús rombolásokat szenvedett öt múzeumból álló csoportjának felújítását egy-egy építészirodára bízták. A Bodemuseumot és a múzeum együttes összeköttetését tartalmazó feladatot Heinz Tesar és Christoph Fischer kapta. Utóbbi feladatot az iroda föld alatt futó folyosókkal oldotta meg. Az egyes múzeumok a terepszint alatt állnak közvetlen kapcsolatban egymással, és a központot képviselő Bodemuseummal. (3. Kép) Ennél az épületnél még a kiállítóteret ablakaira hívnám fel a figyelmet. A nagyméretű ablakokat nagyságuknál, alakjuknál, elrendezésükkel fogva igénylik a helyiség, azonban a tárlatlátogatást zavaró kilátás kiküszöbölendő volt. Ennek megoldására Tesar egyszerű kivitelű, mattított üvegezéssel ellátott ablaktáblákat alkalmazott. A kontúr és a homályosan felderengő eredeti ablak utal a történetiségre, de az mégsem válik túlzottan hangsúlyossá a térben. (4. Kép)

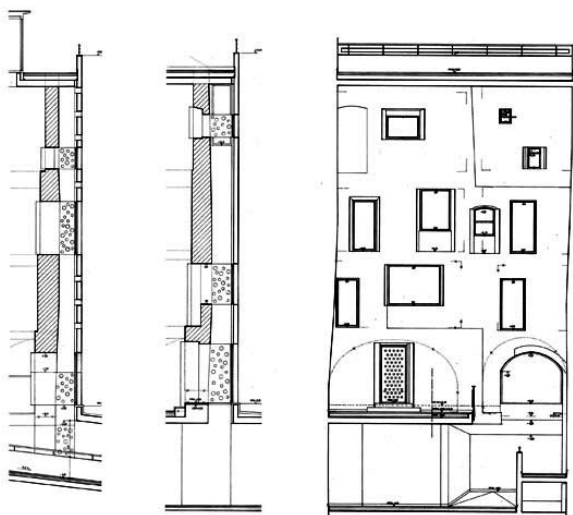
3. Kép: Bodemuseum, Berlin;
Metszet az összekötő folyosón keresztül
[Forrás: Reinhard Görner]

4. Kép: Bodemuseum, Berlin. Kiállítóteret.
[Fotó: Christian Richters]

Az egymásra épülő rétegek gondolata azonban sehol sem nyilvánul meg egyértelműbben, mint a hallein-i Kelta múzeumban. Itt is különösen az előcsarnok falára gondolok. A régi épület homlokzati fala elé épített fel Tesar egy vasbeton falat, amit az eredetivel egyező ritmusban tagolnak az ablakok. A két szerkezet között a kapcsolat a nyílásoknál jön létre áttört acéllemezek révén. Az egymás mögött elhelyezkedő síkokon átjutó fény, és a korábbi szintek összenyitása során létrejött nagyobb belmagasság sajátos atmoszférát kölcsönöz a térnek. A külső fal másrészt tartószerkezeti feladatot is ellát. Az eredeti fal merevségét biztosítja, mintegy pótolva az elbontott födémeket. (5. és 6. Kép)

⁷ Rétegek. Magyar Építőművészet 1989/4. Fordította: M. Gyöngy Katalin

5. Kép: Hallein, Kelta Múzeum,
Előcsarnok fala, metszetek és nézet.
[Forrás: Heinz Tesar Architektur Kiadó: Winfried
Nerdinger, Electa, 2005]

6. Kép: Hallein, Kelta Múzeum
Az előcsarnok tere és fényei
[Fotó: Kovács Péter DLA]

Elméletében fontos szerepet játszik még az a gondolat, mellyel önmagához viszonyul. *„Feladatunk az ellentmondásokat megoldani, és közben egy szép új épületet alkotni.”* Hozzáteszi továbbá, hogy *„a szép fontosabb, mint a különleges.”* Ennek belátása, és átültetése a gyakorlatba eredményezi azt a magatartást, amellyel képes háttérbe is húzódni, amennyiben az adott feladat így jobban kiteljesedhet. Tesarral kapcsolatban éppen ezt a viselkedés-formát tartom kiemelendőnek. Ebből aztán természetesen következnek az építészetét meghatározó vonások, mint például a belső tér atmoszférájának többszintű alakítása, vagy az épület szerkesztésének módjai.

5.3. Karljosef Schattner

A felső-bajorországi Eichstätt az a város, melyhez Karljosef Schattner munkásságának jelentős része kötődik. A város 1634-ben egy gyújtogatás alkalmával szinte teljesen elpusztult, majd a 18. században építették újjá. Ebből eredően viszonylagos barokk stílus tisztaságról beszélhetünk. Ráadásul kivételes módon világháborús pusztítást sem szenvedett olyan mértékben, mint az a környező vidékeken történt, köszönhetően a város háborúban betöltött szerepének. Táborigorú kórháznak és hadifogolytábornak volt a színhelye. Az épségére oly büszke település életében egészen hamar jogosan merült fel a műemlékvédelem folyamatának szabályozása.

Schattner volt az építész, aki számos átalakításával, beépítésével, toldásával gazdagította és modernizálta az épületállományt. Módszerei természetesen nem arattak osztatlan elismerést, de mindent összevetve követendő példákat állított elénk. Ő maga 1965-től, az Eichstätt belvárosával lévő káptalani hivatal egyetemi épületté alakításakor kezdett el tudatosan foglalkozni a meglévő épület terveibe való *„beengedésével”*. Itt a városképbe annyira illeszkedő homlokzatot érintetlenül hagyta, csak a bejárat keretezésénél utal finoman a változásokra.

A további épületeiben mind megfigyelhető az a jellegzetes kontraszt, amit alkalmaz. Mind anyagban, mind szerkezetben egyértelműen látható mi az új, és mi a régi. Nem próbálkozott a korabeli szerkezetek másolásával, utánzásával, mert azzal, ahogy mondja, az „illúzióművészek” foglalkoznak. Egy ízben múzeumszervezői feladatot is kapott. Az ugyancsak eichstätt-i Willibaldsburgban rendezték be a vidék örökségét, a jura-kori maradványokat bemutató kiállítást. A középkori vár meredek sziklára épült, s tornyaival és méretével mindig is uralta a tájat. Azon túl, hogy az útvonalat mesteri módon szerkesztette, (sőt a mozgatható, mennyezetéről lelógatott kiállító felületekkel variálhatóvá is tette), érdemes megfigyelnünk itt is a régi-új kapcsolatot. Az egyik teremben a szépen megmaradt boltozatról eltávolította a vakolatot, mely így a fehérre festett falak felett szinte lebegni látszik. (7. Kép) Egy

másik esetben pedig a részlegesen fennmaradt boltozatot meghagyta, s fölé határozottan különböző vasbeton kazettás lezárást tervezett. (8. kép)

7. Kép: Willibaldsburg, Eichstätt
Téglaboltozat.
[Fotó: Sigrig Neubert]

8. Kép: Willibaldsburg, Eichstätt
Boltozat-töredék és vasbeton kazettás födém
[Foto: Sigrig Neubert]

Schattner épületeivel és elveivel erős indulatokat gerjesztett műemlékvédelmi körökben. Két vélemény közé esett. Egyrésztől azok bíralták, akik kissé purista módon szentségtörést láttak minden modern szerkezetben, ami régi mellé lett helyezve, másrészt azok, akik a modern építészet híveiként nem tekintik értéknek a múlt ilyen mérvű kihangsúlyozását. Schattner számára azonban egy építmény történelmi hitelessége az örökölt állag megőrzését és felfedését jelenti, továbbá annak saját nyelvén történő továbbvitelét a jelen nyelvére. Éppen ezért nála a régi régiként, az új újként jelenik meg.

6. A MALATINSZKY-KÚRIA RÉTEGEINEK ÉRTÉKELÉSE ÉS GAZDAGÍTÁSA ÚJABB RÉTEGEKKEL

Mindezek után felmerül a kérdés, hogy vajon a Malatinszky-kúriánál melyek azok a „rétegek”, melyek sajátos módon fejezik ki Badacsony szellemét, melyek gyökereznek mélyen a hegy történetében, és mik azok, amik az épület lényegét adják?

Legszembetűnőbb Balaton-felvidéki specifikuma a háznak az árkádsorral tagolt homlokzat. Hasonló látható a kissé fentebb álló Szegedy Róza-házon is. Az ívek a régió arculatát meghatározó népi építészet hatását mutatják, valamint egyúttal biztosítják az épületből élvezhető panorámát is. Vagyis pontosan úgy viselkednek, ahogyan Scarpa a nyílásokat jellemezte a betöltött feladat szerint: kapcsolatot teremtenek, és ritmust adnak a fal felületének. (9. Kép),

9. Kép: Malatinszky-kúria, Badacsonytomaj. Déli homlokzat [Fotó: Bóta Andrea]

Ugyancsak fontos jellemzője az épületnek a téglány alaprajz, és a tengelyes irányultság, mely két irányban is működik. Egyrészt a hossztengegyre szerveződnek a helyiségek, másrészt erre merőlegesen táruul fel lefelé a Balatonra, felfelé a hegyre a kúria. Régebben az alul elterülő lejtőn sorakoztak

Bogyay Lajos nagy becsben tartott szőlői, s a köztük felvezető ösvények helyezték az épületet a telek főkuszába. Ez a határozott jelleg a továbbiakban visszaállításra érdemes lenne. (10. Kép)

Ide vonatkozik még az épület intenzív kapcsolata a bortermeléssel, ami a településen belül is biztosítja neki a központi szerepet és ismertséget. Bár az utóbbi időben az állapota miatt kiesett az aktív gazdálkodásból, minden lehetősége megvan rá, hogy jellegében visszaálljon a szőlőtermelésre. (11. Kép)

10. Kép: A kúria az 1960-as években.
[Forrás: Volmut Péter saját gyűjteménye]

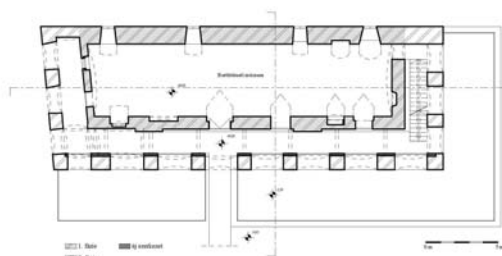

11. Kép: A kúria és környezete. [Saját fotó]

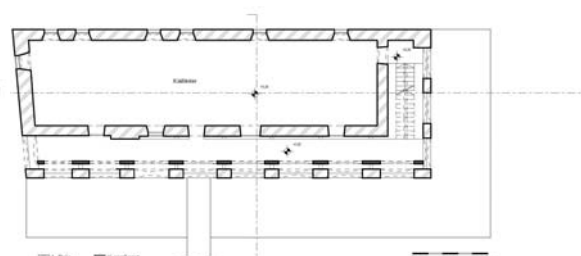
A főépítéssel történő egyeztetés alapján vázolom fel az elképzelt beépítést a funkciónak megfelelően. A településnek szüksége van egy olyan központra, ahol kulturális rendezvényeket bonyolíthat le. A belvárosban erre nincs lehetőség, és a hegy több szempontból is alkalmasabb helyszín. Egyrészt a szőlőhegyen adott az a légkör, ami a borászatra koncentrálnak település kultúráját már önmagában demonstrálja, másrészt a terület a kiránduló utak mentén fekszik, így elhelyezkedése ideális.

A tulajdonos elképzelése szerint a domboldalon borospincék létesülnének. Minden egyes pince egy-egy neves badacsonyi bortípust bormúzeumként mutatna be. A pincék bejárata előtti nagyobb tér sokféle közösségi program lehetséges helyszíne lehet. Innen lefelé haladva futnak a szőlősorok, minden pince előtt az adott bortípusnak megfelelő szőlőfajtaival. Ehhez a viszonylag konkrét elképzeléshez kell a kúria épületét kapcsolni, mint hely- és bortörténeti múzeum.

Az épületen a leglátványosabb réteghatár az 1. és a 2. építési fázis között van, amikor az emeletet és a körbefutó folyosót építették. A későbbiekben a tömeg egészét érintő átalakítás nem történt. Scarpa analitikus tektonikai módszerét alapul véve döntöttem úgy, hogy feltárva megmutatom az épület vázát, és ez által fejlődését. A koncepció alapja az épületben megtalálható két jelentősebb réteg kihangsúlyozása, elválasztása egy újabb réteg építésével. (12. és 13. Kép)

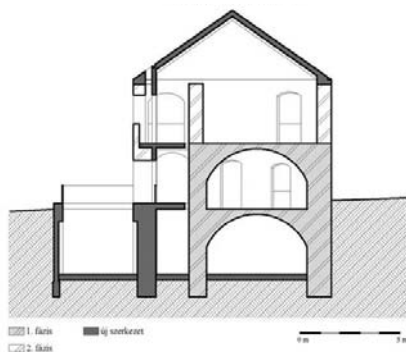
12. Kép: Tervezett földszinti alaprajz
[Forrás: Saját rajz.]

13. Kép: Tervezett emeleti alaprajz
[Forrás: Saját rajz.]

A statikai szempontból megerősítésre szoruló déli földszinti és emeleti oldalfolyosó homlokzati falát és födémjeit az árkádívek pillérjeinek megfelelő ritmusban acélgerendával gyámolítottam meg, és az újonnan készülő padló rétegrendet a folyosó belső oldalán a faltól elhúzva készítettem el. Így optikai kapcsolat jött létre a két szint között, de fontosabb, hogy nyilvánvalóvá vált az eredeti épület határa. Az acéloszlopok közötti vasbeton kitöltő szerkezet alkotja azt a felületet, mely az új réteget legegyértelműbben fejezi ki. Ez a pinceszinten a teljes egészében új homlokzati fallal egy szerkezetet

képez, a földszinten hozzásimul a kőfalhoz, az emeleten pedig keskeny sáv választja el tőle. (14. és 17. Kép) A változatosság az eredeti fal eltérő vastagságából adódik. Itt Tesar módszere említhető előképnek, mellyel a hallein-i kelta múzeum előcsarnokának falát kialakította.

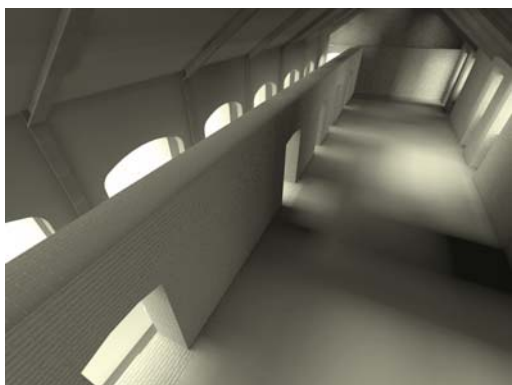

14. Kép: Tervezett keresztmetszet Forrás: Saját rajz.]

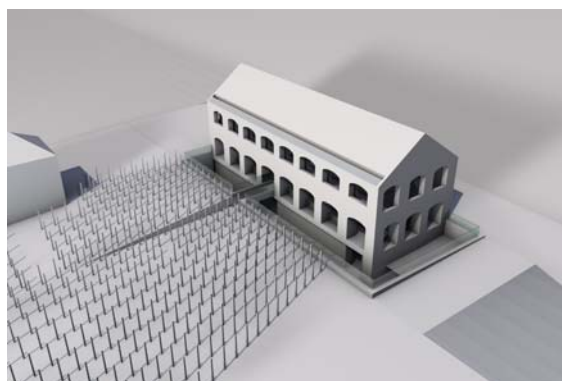
A felület elé ugratott acélszelvények jelzik a szerkezet vázát, és a felülettől élesen eltérő tektonikai elemként viselkednek. A rossz állapota miatt elbontásra szoruló fa fedélszék eredeti kontúrjában vezetnek végig a homlokzati új elemek. Az átalakítás következtében a kiállítótér légtere nyitottá vált a folyosó felé, ami a kizárólagos nyári használat miatt igényelt lépés. (15. Kép) A nyilvánvalóan megmutatózó új anyagokkal történő átalakítás a Schattnernél megfigyelt anyagi kontrasztokra épül, figyelve arra, hogy a meglévő szerkezeteket ez ne károsítsa.

Az emeleti kiállítótér nyílásai eredeti formájukban maradnak meg, csupán a fal belső síkján futó matt üvegezésű ablakokkal takarva. Így jut elegendő megvilágítás a képtárba, de ez csak szórt formában érkezik a kilátást nem zavarva. Ezen kívül a nyílások megtartásával megőrződött az egykori lakás jellegű használat emléke.

A kúria és a pincesor között szerves kapcsolatot hoztam létre. A pincék a domboldalban futva kapcsolódnak az épülethez. Az illeszkedés a réteghatárokat feltáró pinceszinti átkötő térben történik, ahonnan elérhető a pinceszintről a múzeum, valamint a déli oldalon kialakított vizes helyiségsoport is. Ez a tér határolja el, és mutatja meg az épületet teljes egészében, teszi egyértelművé a funkciók elhelyezkedését, s erre válaszol a folyosók belső faltól való elhúzása. A terepszintről közelítve e téren híd vezet át az épületre irányuló fő közlekedési tengely megnyilvánulásaként. E tengely helyezi vissza az épületet egykori közegébe, melyet a dombon futó szőlősorok alkottak. (16. Kép)

15. Kép: Az emeleti kiállítótér és a folyosó térrendszere [Forrás: Saját kép.]

16. Kép: A kúria távlati modellje [Forrás: Saját kép.]

Az átalakítási koncepció alapelve a meglévő alaki értékek kihangsúlyozása, és a zavaróak letisztázása volt. A állékonysági okokból szükséges szerkezeti javításokat sikerült olyan határok közé integrálni, melyekkel mindez megoldható, és tiszta végeredményhez vezet.

17. Kép: Az emeleti folyosó rétegei [Forrás: Saját kép.]

7. ÖSSZEGRZÉS

Dolgozatomban a helyhez, és a tér-idő rétegekhez kötődő építészetelméleti háttér egy szegmensét elemeztem Carlo Scarpa, Heinz Tesar és Karljosef Schattner egyes épületein keresztül. Ezenkívül történeti kutatást végeztem az általam választott badacsonytomaji épületre vonatkozóan. Bemutattam a település történetét, kulturális életének jelentőségét és fejlődését. Kiemeltem a borászat és a turizmus fontosságát a város gazdaságában. Jellemeztem a város épített örökségéből egy műemléki védetség alatt álló épületet, a Malatinszky-kúriát, mely régen központi szerepet töltött be a borászati életben, és amely a közeljövőben megújulásra vár. Kutatási eredményeim e tervezési feladat előtanulmányaként is alkalmazhatóak. Végül összegyűjtöttem a kúria megőrzendő és kiemelendő vonásait az általam választott építész munkásságát alapul véve, és választ adtam a rétegek lehetséges értelmezésére az épülettel kapcsolatban. Mindezeket keresztül bizonyítottam azt az alapfeltevést, mely szerint lehetséges az építészeti örökség korszerű és igényes védelme és hasznosítása.

8. FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] **VAJKAI AURÉL**, Badacsony és környéke. Panoráma Kiadó, Budapest, 1965.
- [2] **KALMÁR LÁSZLÓ**, Badacsonytomaj rövid története. Badacsonytomaj, 1993.
- [3] **LIPTÁK GÁBOR**, Vallomások a Balatonról. Jelenkor- Magvető, Pécs, 1969.
- [4] **DR. SISA JÓZSEF**, Jelentés a badacsonytomaji volt Malatinszky-kúria történetére vonatkozó kutatásokról. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, 1989.
- [5] **SOMORJAY SELYSETTE, LÁSZLÓ CSABA, JUAN CABELLO, FELD ISTVÁN**, Felmérési jegyzőkönyv. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal, 1989.
- [6] **ERNST VON IHNE**, Heinz Tesar: Bode-Museum, Berlin. Axel Menges, Stuttgart/London, 2008.
- [7] **VARGA, TITANILLA**, Gondolatok a tektonika fogalmáról Carlo Scarpa kapcsán., In: Architectura Hungariae, II. évf. 1.
- [8] **FONATTI, FRANCO**, Elemente des Bauens bei Carlo Scarpa. Akademie der bildenden Künste, Wien, 1993.
- [9] **ERNST VON IHNE**, Heinz Tesar: Bode-Museum, Berlin. Axel Menges, Stuttgart/London, 2008.
- [10] **KOVÁCS, PÉTER**, „Az építészet lassú nyugodt kifejező nyelve” - Gondolatok Heinz Tesar építészetéről. Debreceni Disputa 7. szám, 2009. p.69-75.
- [11] **PEHNT, WOLFGANG**, Karljosef Schattner, Ein Architekt aus Eichstätt. Hajte, Stuttgart, 1988.
- [12] **FRAMPTON, KENNETH**, A modern építészet kritikai története. Terc Kiadó, Budapest, 2009.

AZ ELVÉGZETT MUNKÁT ÉS A MEGJELENÉST AZ OKTATÁSÉRT
KÖZALAPÍTVÁNY TÁMOGATTA AZ NTP-OKA-XXII-038 PÁLYÁZAT ALAPJÁN.

KONZULENSI ÉRTÉKELÉS MEDGYESI GRÉTA DALMA TDK DOLGOZATÁRÓL, AZ EZZEL KAPCSOLATOS SZAKMAI TEVÉKENYSÉGÉRŐL.

Medgyesi Gréta Dalma a Debreceni Egyetem Műszaki Kar BSc képzésének végzős építész hallgatója. A tanulmányai során többször vett részt műemlékek felmérésével kapcsolatos gyakorlaton, melynek tárgya az érmelléki pincesorok kutatása volt. Részben ez is indukálta azt az érdeklődést, mely részéről a múlt értékeinek felfedezése irányába egyre aktívabban megjelent. Egy lehetséges TDK dolgozat témájaként önállóan fölmérte a badacsonytomaji Malatinszky-kúriát, egy olyan jelenleg elhagyott XVIII. századi épületet, mely jellemzően reprezentálta a badacsonyi borászatot és a hozzá kapcsolódó építészeti kultúrát. Az épület dokumentálása során kézenfekvően felmerült a kérdés: hogyan lehet ismét élhetővé tenni egy pusztulásra ítélt épületet úgy, hogy a múlt értékei a felújítás során ne tűnjenek el. Medgyesi Gréta ezzel az alapkérdéssel társította az épület bemutatását és választotta TDK dolgozata témájának, melynek címe:

A hely és a rétegek viszonyának értelmezése – a badacsonytomaji Malatinszky-kúria felújítási lehetőségén keresztül bemutatva.

A dolgozat többretegű, összecsengve a dolgozat végső konklúziójaként megfogalmazott rétegzettség elvével. Gréta neves XX. századi építészek - Scarpa, Schattner, Tesar - életművét alapul véve megfogalmazta azt a tézist, mely szerint az új és a régi nem egymás ellen, hanem a történeti értékek folyamatos egymásra rakódása során együtt folytathatóan teremtenek korszerű építészetet. Így dolgozata messze túlmutat egy fajta dokumentáláson, megkeresi és megéri a lehetséges beavatkozás munkamódszerét, értékrendjét, és tanulmány szinten megoldást is javasol az épület korszerűsítésére. A dolgozat a Debreceni Egyetem intézményi TDK fordulóján első, az Országos Tudományos Diákköri Konferencián második helyezést ért el.

Az elért eredmény jelentős, nem csak a tanulmányai folytatásánál jelent előnyt, de megírásával felkeltette a kúria tulajdonosának érdeklődését is az épület – a dolgozat koncepcióján alapuló – felújítására.

*Kovács Péter DLA főiskolai docens
sk.*